

is slaaf van de machine. Tot op zekere hoogte moet dit o.i. ook gezegd worden van het werk „aan de loopende band”. Ook dat werk wordt veelal als geestdoodend voorgesteld. Hellmut Hultsch, die als arbeider in de Fordfabrieken in Amerika werkzaam was en dat beschreef in zijn boek „Ford und wir” (aangehaald in Evangelische Wirtschaftsethik van Georg Wunsch, blz. 561, noot onderaan) typeerde die positie van hem en zijn medearbeiders aan den loopenden band aldus: „Erträglich machten ein anderer Kollege und ich uns die Arbeit dadurch, dass wir den Kopf oben gewissermassen nicht wissen liessen, was unten die Hände taten, dass wir wie wir es oft kennzeichneten, in Tischhöhe Kulis, in Schulterhöhe Philosophen waren”. (Dragelijk maakten een andere collega en ik ons den arbeid daardoor, dat wij 't hoofd boven in zekeren zin niet lieten weten, wat de handen beneden deden, dat wij, zooals wij het dikwijls uitdrukten, op tafelhoogte koelies, op schouderhoogte filosofen waren). Nu willen wij gaarne direct toestemmen, dat niet een ieder voor cyclischen arbeid geschikt is, en dat voor bepaalde menschen het werk aan den loopenden band fysiek en geestelijk schadelijk is. Doch dit geldt niet alleen van dezen arbeid, doch ook van tal van andere soorten van arbeid. Welke mensch is voor alle werk geschikt en bekwaam?

Wij staan hier voor 't verschil in aanleg, geaardheid en begaafdheid der menschen. Het is evenwel in strijd met de werkelijkheid, het zoo voor te stellen, alsof het verrichten van herhaalden, cyclischen arbeid op zichzelf als onnatuurlijk en voor den mensch geestdoodend zou zijn. De ervaring leert, dat die arbeid in gebonden tempo, met cyclisch herhaalde bewegingsseries, zooals ook Ir Ernst Hymans opmerkt in zijn meergenoemd „De toekomst van onzen arbeid” (blz. 69) voor het meerendeel der menschen eer aangenaam dan hinderlijk is. Het is juist bij zulke, door een rhythmisch tempo bepaalde arbeid, dat het gefloten, geëneerde of gezongen lied het werk vaak begeleidt. Wanneer men voorts opmerkt, dat bij zulken arbeid het innerlijk op het werk betrokken zijn, verdwijnt, dan zouden wij ook wat dat betreft voor een verkeerde waardeering van deze zaak willen waarschuwen. Evengoed als de boekhouder betrokken is bij den post, dien hij boekt en de landman bij de spade, die hij in den grond steekt, zoo is ook de man aan den loopenden band betrokken bij het vlot afwerken van het onderdeel, dat hij verzorgt.

En overigens de eenige, goede betrokkenheid op alle werk verkrijgt men alleen, wanneer men dit werk ziet en eenvoudig beleeft als gedaan in dienst van God.

Het is een misteekening van de situatie den machinalen arbeid en dat deel daarbij, wat in gebonden tempo moet worden verricht, voor te stellen als een grauwe dwangpositie voor den arbeider. De veranderingen in productiemethoden, voortvloeiende uit voortgaande mechanisatie behoeven allerminst te beteekenen een verlies aan inhoud van den menschelijken arbeid. Grauw wordt de arbeid, ledere arbeid, wanneer hij wordt losgemaakt van God, Die ertoe roept.

Dat voor de groote massa's arbeiders hun werk de principieele beteekenis van dienst aan God heeft verloren, is de hoofdoorzaak van den arbeidsonlust onzer dagen. Laat en rust vindt de mensch ook bij zijn arbeid alleen in God.

Het is demagogie van dezen arbeidsonlust de schuld te werpen op de machine. De arbeider is geen „Lückenbüsser”, geen verlengstuk der machine. Een productiemiddel, ook de machine, heeft slechts waarde voor zover er menschelijke arbeid is, om 't productiemiddel, de machine, te bedienen. Ook de elevatoren zulgen geen graan, wanneer er niet de nijvere werkman is om die elevatoren te bedienen. Daarom plaatsten wij als ondertitel boven dit artikel, dat de arbeider bediener en geen slaaf der machine is.

Niettemin was het een zuivere observatie van Speenhof toen hij bij de komst van de elevatoren daarvan zong, dat de nijvere werkman moest blijven staan. Ook al was dit staan niet blijvend. De sociale ontwikkeling houdt niet altijd gelijken tred met de industriele ontwikkeling, doch blijft daarbij wel eens ernstig achter.

Wij hopen aan deze belangrijke zaak een volgend maal aandacht te geven.

P. GROEN.

Rectificatie: De titel van de inaugurele rede van Prof. Dr. Fred. L. Polak is: „De wentelgang der wetenschap en de maatschappij van morgen” (en niet de „wenteling” als in ons vorig artikel abusief vermeld).

G.

BOEKBESPREKING

„Moeder vertelt verder”. Verhaaltjes van Jo Kalmijn-Spijrenburg. Versjes van Jo van Ginkel. Teekeningen van A. Molenaar. Bosch & Keuning N.V., Baarn.

De vertelster geeft blijk, haar vak te verstaan. En dat zegt wat: goed te schrijven voor heel kleine kinderen. De inhoud is zuiver „neutraal” gehouden; er staat dunkt me, geen verkeerd woord in. Bezwaar heb ik alleen tegen: „Het Kerstfeest in het bos”. Hierover kan men niet „neutraal” vertellen. Dit stukje hoort er niet in, althans zóó niet. Overigens een keurig boekje, mee door de aardige tekeningen. Het zal de kleuters stellig boeien.

Gron.

H. S.

LITERATUUR EN KUNST

Een sociaal probleem?

Jouke Brouwer: „De nieuwe aarde”
Uitgave J. H. Kok N.V., Kampen.

Het is al weer lang geleden, dat ds J. A. Visscher met zijn populair geschreven boeken, de aandacht vestigde op de noodtoestanden in Friesland's Zuidoosthoek. De bewegingheid met het lot van de geestelijk- en sociaal achterlijke bevolking van de heide en zandgronden, gaf zulk een warmte en innigheid aan zijn verhalen, dat de lezers er van genoten, al was het dan geen hooge literatuur, die hij schreef.

Onwillekeurig denkt men aan deze volksverhalen, bij het lezen van Brouwer's boek over de turfgravers uit den Zuidoosthoek van Friesland.

Stellig bestaat er een groot verschil tusschen de beide schrijvers. Brouwer is moderner, de streekromans zijn hem niet onaangeraakt voorbij gegaan. Toch maakt zijn boek een eenigzins ouderwetschen indruk, het lijkt meer een historisch verhaal, zij het dan uit een nabij verleden. Het is aannemelijk, dat toestanden, als hij beschrijft, een vijftig jaar geleden voorkwamen; dat ze nu nog bestaan geloof ik niemand meer, al zal het ook nu in de turfgraverij niet altijd rozengeur en maneschijn zijn. Daardoor mist de schrijver het directe contact met zijn lezers, want niemand maakt zich meer warm over vroegere wantoestanden.

Deze kunnen alleen weer in hun volle beteekenis voor ons gaan spreken, als de auteur er een nieuwe, levende werkelijkheid van weet te maken, een roman, die het fictieve leven tot werkelijkheid omvormt. En dat heeft Brouwer niet gedaan. Hij vertelt over toestanden, die op zichzelf genomen, hemelsgoed waren; hij voert personen in, die sympathiek zijn, vooral wegens het onrecht, hun aangedaan door een gewetenlozen kapitalist. Hoogstens bekruipt den lezers een gevoel van medelijden met de stumperds, die zich niet kunnen verzetten tegen het onrecht en den willekeur van hun broodheer, omdat ze zijn samengegroeid met hun werk en gaarne berusten in een dragelijke armoede.

Daar hier geen eigenlijke roman geboden wordt, kan men niet spreken van hoofdpersonen, wier innerlijk leven verandering ondergaat, door de gebeurtenissen die om hen heen plaats vinden. De handelende personen die de schrijver hier laat optreden — want hij houdt zelf de touwtjes in handen — zijn meer typen dan levende wezens.

De kapitalist — baas Daalman — is het gewone type van den omhoog gekomen kleinen man, die vergeten is dat hij zelfs eens niets was en nu zijn minderen amper droog brood gunt, terwijl hij zelf den heer uithangt en z'n vrouw, aan wier geld hij alles te danken heeft, bedriegt met het dienstmeisje. In dit milieu is nog het best geteekend de schoonmoeder; hoewel ze weinig naar voren komt, is het een levende figuur.

Onder de arbeiders is Holke vrij goed beschreven, de wijze, zachtmoedige man, die met zijn vrome vrouw naar de Schrift tracht te leven, al ontkomt hij niet geheel aan de mystiek. Als hij het werk weer opneemt doet hij dit uit noodzaak, om zijn gezin voor honger te behoeden; maar nooit verloochent zich zijn fiere karakter, dat vernedering verdraagt, maar gemeenheid niet duldt.

Goed is ook Auke, als type van den zwakken opstandeling, vatbaar voor elke leuze, de primitieve werker, die zich laat leiden door zijn drift en gemakkelijker een prooi wordt van den willekeur van den baas door zijn gebrek aan wilskracht en geringe karaktervastheid. Zijn zoon wordt communist, een der eersten daar en maakt zich zoo vrij. Hier lag voor den schrijver een prachtige kans, het probleem der sociale gerechtigheid in het juiste licht te stellen.

Hij tracht dat eenigzins te doen, door een eigenaardige figuur naar voren te schuiven, Andries Krikke, kroegbaas en evangelist, een man, die zich apostel noemt, maar wiens godsdienst alleen sociaal gericht is. Zijn preeken, die niet anders zijn dan verkapt opruiing, bepleiten betere arbeidstoestanden, om zoo de nieuwe aarde, waarop gerechtigheid woont, langs sociale weg te verkrijgen. Dat deze man zoo'n invloed kan krijgen, komt mee door den zeer geringen invloed, die de kerk uitoefent. De hervormde dominee is afhankelijk van de geldmensen en kiest doorgaans hun partij. Dat zelfs hij tenslotte even meedoet met den apostel, wordt niet voldoende gemotiveerd en uitgewerkt.

Waar zoo de kerk haar taak verloochent, moet de mensch wel vervallen tot het socialisme en communisme, dat dan ook in Friesland een vruchtbaren bodem vond. Men mag van een jong schrijver niet verwachten, dat hij als Theun de Vries in zijn Friese boeken, met forsche hand en breeden blik de sociale kwestie behandelt. Toch had hij er meer van kunnen maken, dan hij nu gedaan heeft. Het lijkt onmogelijk, dat een zoo a-sociaal milieu tot een godsdienstig mysticisme komt, als hier wordt voorgehouden, met op den achtergrond een verafschuwde communisme.

Het verbranden van het huis van den baas, waarbij diens schoonmoeder omkomt, wordt wel de climax van het verhaal, maar ondanks den gloed der vlammen blijft het geval wat duister, zoowel in zijn oorzaak als in de gevolgen.

Het boek is dan feitelijk uit. De korte nabetrachting wijst op een troep onmondige arbeiders die nu heelemaal niet meer weten, hoe ze uit hun ongelukkige arbeidsverhoudingen zullen geraken.

Alleen de vrouw van Holke weet een oplossing. Zij zegt, dat de Bijbel belooft een nieuwe aarde, maar dat nergens staat dat de mensch die zelf moet veroveren. Zij wijst op het: wij verwachten.....

Doch ook hier komt men toch niet toe aan een oplossing van het probleem, hoe in een christelijke samenleving de sociale kwestie moet geregeld worden.

Brouwer gaf een verhaal met spannende gedeeltes en dramatische episoden. Hij verwijft lang bij kleinigheden, die een kijkje geven op het leven dezer sociaal misdeelden. Daardoor wordt het geheel toch te lang en te dor. Hij veronachtzaamt geheel de natuur, bijna geheel het werk zelf. We zien niet het moeilijke turfgraven in een streek, arm aan natuurschoon. We hooren slechts spreken over de moeilijkheden en de religieuze afzakking van deze arbeiders. Wat hier ontbreekt is een uitbeelding van de kracht van het levend geloof. Een Jacobusfiguur was hier meer op zijn plaats geweest, dan een apocalyptisch warhoofd.

Het is nu bij een verhaal gebleven, dat alle grootheid mist, dat aardig te lezen is, maar onbevredigend laat.

Gron.

H. S.

GRONINGER Brieven

Amice frater,

De verdienste van het boek des heeren Rispens is deze, dat het ons een goed inzicht biedt in de moderne poëzie. Hij is aan de dichters van onzen dag verwant, spreekt in proza hun taal. Het is niet ondenkbaar, dat menig argelooze lezer daarbij aan de christelijke dichters zou denken. Als wij echter Staring's vergiettest gebruiken, blijft er niet veel anders liggen dan wat heidensche mystiek, zij het dan ook christelijk gekleurd. Wat trouwens niets nieuws is in dezen tijd.

Wij ontmoeten hier dat humanisme, dat zoo treffend geteekend werd door H. W. Rüssel in zijn beide werken: „Antieke Welt und Christentum” en „Gestalt eines Christlichen Humanismus”.

Daar zijn in de geschiedenis twee perioden, die men beide een „wedergeboorte” van het heidendom heeft genoemd.

De eene valt in de eerste eeuwen na den Pinksterdag, toen Christus' kerk reeds aanstonds bestookt werd door de ontzaglijk gevaarlijke valsche profetie van Jood en heiden.

De andere in den dag van de groote inzinking der kerk in de Middeleeuwen.

In beide gevallen beteekende zulke „renaissance”, zulke wedergeboorte, een gevaarlijke vermenging van christelijke waarheid en paganistische leugen. Wij zijn daar nog lang niet af. Integendeel; juist vandaag speelt de vader der leugenen als een engel des lichts met deze vermenging weer zijn boose spel. Sterker misschien dan ooit te voren. Verleidende waarlijk niet maar intellectueelen, doch evenzeer de heel eenvoudige lieden, die geregeld onder de bekoring komen van, naar zij meenen, oude waarheid in nieuw gewaad, en van den prins geen kwaad weten.

Het blijft een groote verdienste van de geleerden prof. Vollenhoven en Dooijeweerd, dat zij steeds voortgaan met zoo groote discretie de giftige wortelen dezer synthese bloot te leggen.

Verwonderlijk is alleen, dat zij het verleden beter zien dan hetgeen in eigen kring vlak voor de hand ligt.

In de eerste renaissance sprak de logosspeculatie van een Justinus Martyr een geducht woord mee, en voorts waren er de patres Clemens en Origenes. Men haalt er zelfs gaarne den apostel Paulus bij, zooals Rüssel het zeer sterk waagt. Trouwens Rispens niet minder.

Nu heeft Nietzsche de Grieksche wijsheid geteekend in een scherpe tegenstelling van twee afgoden, die dan algeheel, naar zijn meening, doch ten onrechte, lijnrecht tegenover elkander zouden staan. De eene was dan Apollo, de god van schoonheid, maat en orde, de ziener met de wijsheid van het orakel van Delphi: ken u zelf, o mensch; de maat is het beste van alles. De andere, Dionysius, de god van den wijn en de wilde orgie en de vreeselijke mysteriën, maar ook weer van de ziel en de mystiek.

En daarbij paste de wijsgeer Heraclites.

Nietzsche nu koos voor Dionysius.

De mannen der paganistische „wedergeboorte” meer voor Apollo. Zoo ook in den afval der middeleeuwen. Rüssel merkt op, dat Rafaël zijn schilderijen in het Vaticaan, den zetel van den paus, begon met een verheerlijking van den heidenschen zangberg, den Parnassus, en van Apollon, waarop dan volgden Plato en Aristoteles, terwijl ten slotte heel de godenwereld van den Ilias zich vereenigt om het geheimenis der eucharistie, de paapsche mis. Zegt onze catechismus er ons meer van, a's hij spreekt van vervloekte afgoderij?

Dat de heidensche verleiding blijft lokken, de eeuwen door, is zeer begrijpelijk voor wie op grond der Schrift weet en geloof, wat de mensch door zijn val geworden is.

Hij wil als God zijn in zijn kennen en oordeelen. Hij

schuift
zich ziet,
sen, alge
De he
van natu
vindt die
heid en
lijker is
der were
Wij on
heid van
Fransche
Polis va
roepen
Wij pr
ier, in h
In het l
en van o
De Gri
Maar e
De een
tiende e
kan het
schoonhe
De aan
den voor
gedachte
meren, d
vergader
op de toe
zan, Grie
Winkel
Griek, en
herkende
zich zelf
Het is
werd aan
teekend,
leelijk, in
Maar
kwam er
recht?
De sch
verzuichte
op haar
De wijg
toekomst
Rüssel
humanis
dag als
nu zit in
verteerd.
Maar,
naar den
der Schr
dat der
naar den
reid van
Heraclite
en der m
Dionysiu
levend v
geen bro
Zoo bl
land de
draf.
Nu nie
gevoel,
thans im
leven be
Nu ook
in een w
het lever
Maar
Hier
tojewsky
eigen w
existentie
En na
ook Risp
van betw
tendom
Nieuw
Rispens
Weinu
nauwe
Daar hee
lastering
tieke die
En wa
cadente
ving, wa
schrikke
door en
heeft
de an
ontwa
relig
toch gee
thische
van den
„Het
Germa
doordrom
wikkeling
wil, zegt
gang va

nabetrach-
ders die nu
in ongeluk-
lossing. Zij
e, maar dat
t veroveren.
e aan een
christelijke
eld worden.
nde gedeel-
gt lang bij
leven dezer
geheel toch
heel de na-
en niet het
aan natuur-
de moeilijke
e arbeiders.
e de kracht
r was hier
nocalypisch

alle groot-
onbevredigd
H. S.
ieven

Rispiens is
de moderne
ag verwant,
nkbaar, dat
telijke dieh-
vergiestest
m dan wat
ristelijk ge-
ezen tijd.
t zoo tref-
t zijn beide
en „Gestaft
en, die men
ndom heeft.

n Pinkster-
bestoort
he profetie
zinking der
naissance“.
enging van
en. Wij zijn
st vandaag
l des lichts
el. Sterker
aarijck niet
eel eenvoud-
komen van,
gewaad, en

e geleerden
eeds voort-
vortelen de-
leden beter
e hand ligt.
speculatie
rd mee, en
genes. Men
bij, zooals
Rispiens niet

l geteekend
len, die dan
rechte, lijn-
eene was
en orde, de
an Delphi:
e van alles,
en de wilde
k weer van

orte“ meer
deleeeuwen.
gen in het
et een ver-
den Par-
en Plato en
wereld van
der eucha-
mus er ons
goderij?
de eeuwen
der Schrift
val gewor-

deelen. Hij

schuift de oorzaak van het kwaad, dat hij rondom zich ziet, gaarne van zich af en wil zich zelf verlossen, algeheel of ten deele.

De heiden is in dat opzicht niet anders dan wij allen van nature zijn. En zulke bevrediging voor zijn trots vindt die natuurlijke mensch in de heldenache wijsheid en vooral in de heidensche mystiek, die gevaarlijker is en blijft voor de kerk dan al de vervolging der wereld.

Wij ontmoeten deze verleiding allerwege. In de wijsheid van een Descartes en Spinoza, in de actie der Fransche revolutie, die den Griekschen stadsstaat, de Polis van een Pericles, weer in het leven terug wilde roepen.

Wij proeven haar in de poëzie van Goethe en Schiller, in het sofisme en de mystiek van een Rousseau. In het liberalisme en socialisme van de vorige eeuw en van onzen dag.

De Griek, die bood het ideaal.

Maar deze Griek heeft een Januskop. De eene, die van Apollo, was gekeerd naar de achtende en negentiende eeuw. De mensch is goed en kan het leven maken tot een paradijs, een wereld van schoonheid en geluk.

De aanbidding van het gezonde, krachtige leven, dat den vooruitgang mint en kent. Weg vooral met de gedachte aan den dood. Feitelijk was het te bejammeren, dat het christendom er ooit was gekomen. Een vergadering van moderne predikanten geleek sprekend op de teekening der bijeenkomsten van heidensche wijzen, Grieken of Romeinen.

Winkelman schetste het beeld van den gelukkigen Griek, en als men in dien spiegel der historie keek, herkende men zich zelf direct. En was men geneigd zich zelf te aanbidden.

Het is dit beeld der historie, dat door Nietzsche werd aangegrepen, door Burkhardt heel anders geteekend, door anderen algeheel bespot. De Griek werd leelijk, inhumaan, diep ongelukkig.

Maar hoe werd ook de humanist teleurgesteld. Wat kwam er van zijn „paradijs van den vooruitgang“ terecht?

De schoone beloften werden niet vervuld. En thans verzuchten velen, dat onze eens zoo hoopvolle cultuur op haar laatste beenen loopt. Men ziet alom ruïnes. De wijsgeer gewaagt er van en ziet met schrik de toekomst tegen. De dichter vloekt er tegen.

Rüsel blijft hopen op wat hij noemt een christelijk humanisme, maar hij teekent den humanist van dezen dag als den verloren zoon van het Christendom. Die nu zit in het vergelegen land, waar hij z'n geld heeft verteerd. En daar werd ook nu een hongersnood.

Maar, dus zegt Rüsel, hij denkt er niet aan, om naar den Vader terug te keeren, naar het Vaderhuis der Schrift. Hij droomt nu van een ander vaderhuis, dat der „Antieke“, der oudste heidenwereld. Nu niet naar den tijd, dien de renaisance loofde, naar de wereld van Apollo, maar naar die van Dionysius en naar Heraclites, naar den god van den wijn en de orgieën en der mystiek. Inzonderheid naar het laatste, want Dionysius vertoonde, toen hij dan na zijn dood weer levend werd, ook andere trekken. En zijn hij en Apollo geen broeders, als het er op aankomt?

Zoo blijft dus de verloren zoon in het vergelegen land de zwijnen hoeden, en hij neemt den zwijndraf.

Nu niet naar de hoogheid der rede, doch naar het gevoel, de donkere diepten van het menschenhart, thans immers eerst recht ontdekt, het duistere zieleleven beneden den drempel van het redeneerend denken. Nu ook het „probleem van den dood“ weer aangedurfd in een wijsbegeerte, die meer van den dood dan van het leven spreekt.

Maar met dien dood is dan ook alles uit.

Hier hebben wij Nietzsche en Kierkegaard en Dostojewski, de profeten van dezen dag, die, elk op hun eigen wijze, den weg banden voor irrationalisme, existentielle wijsbegeerte en Barthiaansche theologie.

En naar dat paganistische vaderhuis verwijst nu ook Rispiens. Dit is het vaderhuis, dat hij zoekt, en van hetwelk hij spreekt als hij gewaagt van het christendom en wat dit alzoo leert.

Nieuw is dit zeker niet.

Rispiens roemt Novalis en Holderlin.

Weinu, zingt laatstgenoemde dichter niet van de nauwe verwantschap van Dionysius en Christus? Daar heeft zelfs Nietzsche niet aan gedacht. Deze godlastering is erger nog dan hij het waagde, de mystieke dichter gaat altijd nog boven den wijsgeer uit.

En wat schrijft Rispiens zelf? Hij zegt: „in het decadente van het herfstseizoen der Romeinsche beschaving, waar bloed en rede het bewind en soms een schrikkelijk bewind voerden, drong het christendom door en met 't Christendom, dat zijn wortels heeft in denzelfden oergrond als de andere wereldgodsdiensten, een ontwaken van het oorspronkelijk religieus besef. (ik spatieer. M.). „Het is toch geen toeval, dat de Christusgestalte in de mythische dichterlijke verbeelding de trekken aanneemt van den griekschen god Dionysius?“

„Het christendom“, zoo gaat hij voort, „heeft in Germaansch Europa de heidensche natuurgodsdienst doordrongen en vatbaar gemaakt voor hoogere ontwikkeling“. En als hij het verval der cultuur teekenen wil, zegt hij, dat dit kan geschiedt worden als een gang van het mythische naar het redelijke, van de

mystiek naar het instinct, van de ziel naar de huid. Hiertegen nu gaat het „levensgevoel“ van dezen auteur in. Het is zijn „confessie“.

Wat is volgens hem de mystiek? „De volkomen aan den tijd onttrokken binnenwaartsche concentratie, de weg terug van den mensch tot zijn oorsprong“. Daar in het diepst der ziel is het goddelijke. Zooals ook Rüsel zijn „christelijk humanisme“ ziet, die zich beroept op Anselmus van Canterbury: God is mensch geworden, opdat de mensch God worden zou.

En van de mythe, waarbij men dan leven wil, wordt gezegd, dat zij van ouds is geweest een door de schepende fantasie buiten het gebied der historische werkelijkheid geprojecteerde metahistorie, die haar eigen wetmatigheid heeft.

Deze metahistorie is dan de zgn. bovenhistorie, van welke wij thans ook hooren gewagen, en waarin men dan alle feiten van het christelijk geloof plaatst, die tegelijk feitelijk loocherende en er toch uitermate vroom van predikende.

Rispiens zegt: „zoo kan men spreken van de Budhistische, de Grieksche en de Christelijke mythe. Deze mythen zijn geen kinderlijke wonderverhalen slechts, die in de aanvangsperiode der beschaving zijn opgekomen; ze hebben ongetwijfeld hun oorsprong in de behoeften van den mensch aan de historische causaliteit te ontkomen“.

En daar hebben wij tenslotte den Rus Sjestow in zijn „Athen und Jerusalem“. Ik vertelde er reeds eerder iets van.

Wie verwondert er zich nu nog over, dat volgens

PERSSCHOUW

DE HERVORMDE KERK OP NIEUW IN DE MYTHE DER „BEZINNING“.

Misschien komt het van Ernst Cassirer, in wiens boek „The Myth of the State“ met zijn onderdelen over mythe en legende, ik pas heb zitten neuzen, dat ik hier niet spreek van „De Herv. Kerk in bezinning“ maar van haar in de mythe der bezinning. De Herv. Kerk als zoodanig laat in meerderheid de zaken waarover het loopt aan haar leiders over; en die hebben zooveel over mythe, en logos, en zoo gehoord, dat ze in (barthiaansche) meerderheid een taal voeren, waar vrijwel niemand iets van verstaat. En dan oproepen tot een „bezinning“ waar vrijwel niemand toe in staat is, omdat men de barthiaansche taal niet kan „vatten“: spreekt Cassirer niet van „mythe en taal“?

We zeggen niets leelijks, speciaal van De Herv. Kerk. Ook wijzelf hebben met mythen dagelijks te doen; en als we de mythe de baas konden, dan waren we meteen allemaal genezen; want genezing is hier „de baas kunnen“.

Maar ter zake. De Ned. Herv. Kerk, men weet het, heeft geprobeerd, een nieuwe kerkorde in te voeren, zwaar van taal, want die is barthiaansch bij de spraakmakende upper ten (te onderscheiden van de spraakvoerende gemeente). Prof. Deddens heeft van die kerkorde, in ontwerp, op verzoek, zijn meening gezegd, en dit stuk in ons blad gepubliceerd. Onze lezers zijn dus eenigermate op de hoogte.

Juist waren we bezig, te probeeren, iets over de ontwikkeling der dingen te zeggen, toen ons een artikel trof in de N. R. Ct. U moet eerst maar de opschriften, de „head lines“ lezen; dat is tegenwoordig noodig ter vergemakkelijking van de genesis der mythe, dat u zich bezint. Hier zijn de opschriften:

DE NIEUWE KERKORDE AL WEER OUD? EEN NIEUWE HERVORMINGSBEWEGING BREEKT ZICH BAAN. TERUG NAAR DE OUDE WAARDIGHEID.

En nu het artikel zelf:

De Hervormde Kerk in ons land schijnt niet tot rust te mogen komen. Nog heeft de nieuwe kerkorde haar beslag niet gekregen, of een nieuwe beweging heeft zich baan gebroken om de organisatie principieel en praktisch te wijzigen. En deze hervormingsplannen gaan nog weer verder: geen reformatie, maar niet minder dan een revolutie.

De initiatiefnemers zijn centrale figuren in het kerkelijke leven en theologen van formaat. Waarbij komt, dat dit kerksverre streven reeds bij de geboorte zowel van vrijzinnige als van rechtzinnige zijde met een sympathieke belangstelling, welke deels instemming betekent, is begroet. Namen als die van ds J. Loos, prof. dr J. N. Bakhuizen van den Brink, ds P. Dijkstra, ds H. Miskotte, ds J. M. Gerritsen geven aan de verklaring, welke onder de titel: „Hervorming en Katholictit“ bij D. van Sijn te Rotterdam (1950) is verschenen en waaronder behalve elf predikanten ook een aantal „leken“ hun handtekening hebben gezet, een betekenis, waarmee de kerk rekening zal dienen te houden.

Wij hebben hier te maken met een uiting van het hoogkerkelijke beginsel, dat de protestantse kerkgenootschappen weer wil belijden met de oude waardigheid van de algemeen-christelijke kerk uit het vóór-reformatorische tijdperk. Met het verzet tegen de verschrompeling, welke de hervorming in dogmatisch opzicht heeft teweeggebracht, gaat een protest gepaard tegen de liturgische ontluistering, door het puritanisme der Dordtse vaders gepleegd. Stellig heeft deze beweging haar wortelen reeds in het liturgisch streven, waarvoor de ultra-gereformeerden in de Hervormde Kerk achterna blijken niet ten onrechte zo op hun hoede meenden te moeten zijn.

Volgens de ondertekenaars van het bovengenoemde

Rispiens ook Nietzsche, zelfs in zijn „Antichrist“, christelijk is?

Ook de genoemde patres noemden Plato en Socrates, zelfs Heraclites christenen, d.w.z. daar werkte in hen de Logos, dien zij Christus noemden.

Zoo christelijk wil ook een Sjestow wezen, die nu doen zal wat aan Nietzsche en Kierkegaard niet gelukte, nl. het leven te ontrukken aan die akelige historische causaliteit, d.i. het lot, waarin de mensch nu eenmaal geworpen werd, toen hij at van den boom der kennis des goeds en des kwaads.

Want God maakt ongedaan wat geschied is. Hij bindt zich niet aan de historie, de ontplooiing van Zijn eigen Raad.

En ook de mensch heeft die macht. Hij zegt eenvoudig: wat men zegt, dat gebeurd is, het eten blijft van dien boom, is niet geschied. En daarmee uit. En dan is de mensch niet meer gebonden aan zijn eigen geschiedenis, hij is vrij, vrij van alle wet en gebod, groot in de grootst mogelijke willekeur, het verstaand nominalisme.

En zoo bouwt hij dan waarlijk de nieuwe wereld. Zoals Sjestow zijn straks genoemd werk eindigt: „die kamp van Nietzsche's „Wille zur Macht“, die strijd voor de volle vrijheid, zal geen einde hebben. Het rijk Gods wordt zooals was geschreven met geweld geroofd“. Kon ooit menselijke hoogmoed hoger klimmen?

Met hartelijke groeten en heilbode, uw toegenegen
MARNIX.

geschrift hebben de voorvaders, die de kerk aan de calvinistische betijdenis bonden, en hun nazaten, die de Dordtse leerregelen absoluut gezag hebben toegekend, zich afgemoerd van de algemene, ongedeelde kerk, die te Nicea haar geloof heeft beleden. Er heeft zich tegenover de wereldwijde katholieke traditie aldus een bekrompen gereformeerde traditie gevormd, die de oecumenische gedachte in de weg staat. In de verklaring wordt op grond van de oud-christelijke geloofsinhoud gepleit voor het opgeven van de mening, als zou de Schrift alleen de waarheid overleveren: men neemt het er in op voor de meer dan symbolische, absoluut-reële betekenis van het Avondmaal, waarbij Christus op geheimzinnige wijze, wezenlijk, werkelijk en waarachtig tegenwoordig is in het brood en de wijn; men stelt voor, dat ook in het lichaam van de kerk de incarnatie voortgezet en leidt hieruit af, dat het ambt van „opziener“ door een bijzondere genade en door oplegging der handen wordt doorgegeven. Men wil dus breken met de presbyteriale kerkregering en deze vervangen door de apostolische successie. Vorm en traditie acht men als reële waarden onafscheidelijk van het geloof. Het Woord is vlees geworden niet louter in de Schrift, maar evenzeer in heel de Schepping. Aldus luiden de beginselen, waarnaar deze nieuwe groep de kerk en inzonderheid de Hervormde Kerk wil veranderen.

Merkwaardig is, dat ook van vrijzinnige zijde deze nieuwe „doorbraak“ met vreugde, zelfs „met groote vreugde“ wordt begroet. „Het gemis van de katholieke bijdrage in onze kerk heeft aan haar een stuk eehtheid onthouden“, zegt ds A. Faber in Kerk en Wereld, het orgaan van de Vereniging van vrijzinnige Hervormden. „De uitstoeeling van onze vaderlandse theologie naar de excessen in Gereformeerde en congregationalistische lokaalreintjes is voor een groot deel hieraan te wijten. Laarom kan deze katholieke bijdrage een heilsame uitwerking hebben op die geesten, die zich nog niet voetstoots wenssen uit te leveren aan alle geroep om een presbyteriaal-synodaal kerkachema“.

Wij weten niet, in hoeverre de synodale kringen in de Hervormde Kerk enig vermoeden hebben gehad van wat hier broeide. Voor de oningewijden lijkt het een verrassing, een overrompeling. Zij zullen zich afvragen, waarom deze hoogkerkelijken hun stem niet hebben doen horen terwijl de nieuwe kerkorde, die toch de belichaming is van de gereformeerde „verabsolutering“ aan de orde werd gesteld. Nu deze reorganisatie zonder veel merkbare tegenstand bijna de eindpaal bereikt heeft, komt dit verzet het betrokken kerkgenootschap wel zeer te onpas. Heeft men het voldongen feit willen afwachten alvorens er tegen te protesteren? Of wil men bij de laatste ronde roet in het eten gaan werpen? Hoe dit zij, de goe-gemeente loopt gevaar, na deze nieuwe wending helemaal niet meer te weten wat nu eigenlijk al of niet een christelijk gefundeerde kerkorde is! De verontrusting zal door al dit elikander kruisende streven naar „kerkelijke bezinning“ heviger zijn dan zij ooit onder de vigueur van het verloochende Algemeen Reglement is geweest.

Tot zoover het artikel. We laten de karakteristiek van den inhoud van het besproken geschrift voor rekening van de N. R. Ct. Daartoe ons beperkende merken we op:

a) terugkeer tot (formeel) waardigheid, en niet tot de materie van de waarheid, is terugkeeren tot de mythe, en tot de zelfvergoding;

b) dat de dordtse synode aan de Leerregels „absoluut“ gezag zou hebben toegekend, is natuurlijk onwaar. Ze heeft gezegd: dit staat in de Schrift, en als u kunt bewijzen, dat het er niet in staat, zeg het dan alstublieft, dan doet u ons allemaal een dienst. Maar nu gaan zij, die de Schrift niet echt gelooven, dit laatste verzwijgen; zoo ontsnappen ze aan den eisch, om de Leerregels te toetsen aan de Schrift, en hebben ze de kans, deze te verwerpen zonder meteen te moeten zeggen, dat ze niet naar de Schrift terug willen als Woord van God.

We gaan op alle mythen (b.v. van die incarnatie in dit en dat) niet in. We zeggen alleen maar: vol-